

Beata Kozaczyńska

Dzieje Muzeum Regionalnego w Siedlcach (1928-1967)

Najcenniejszym bogactwem każdego narodu, a zarazem istotą tożsamości narodowej, są skarby jego materialnej i duchowej kultury. Jej dźwignię stanowią instytucje kulturalne, gromadzące owoce kulturalnego dorobku, umożliwiające szerszemu społeczeństwu ich poznanie, kształcące jego ducha, szerzące kult przeszłości i tradycji. Do takich instytucji należy niewątpliwie Muzeum Regionalne w Siedlcach. Dzieje tej placówki sięgają okresu międzywojennego.

Myśl utworzenia w Siedlcach placówki muzealnej zrodziła się wśród miłośników historii ziemi podlaskiej na początku lat dwudziestych XX w. Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r. stworzyło korzystne warunki dla rozwoju instytucjonalnych form ochrony dóbr kultury. W wyniku wyzwolenia twórczej inicjatywy i ambicji władz terenowych oraz odradzającego się regionalnego i społecznego ruchu kulturalnego, powstało wiele nowych placówek, z myślą o ocaleniu i zachowaniu dóbr historyczno-kulturalnych poszczególnych miast i regionów. Na terenie Siedlec nie brakło osób, które za cel stawiały sobie umiłowanie przeszłości narodowej.

Pierwsze informacje mówiące o potrzebie utworzenia muzeum w Siedlcach pojawiły się w 1923 i 1924 r. na łamach lokalnych czasopism: „Gazety Podlaskiej”, „Życia Podlasia” oraz „Placówki”¹.

¹ S. Wąsowski, *Jeszcze w sprawie Muzeum, „Placówka”*, nr 17/1928 (27 IV 1928), s. 5.

Wernerowska koncepcja utworzenia muzeum

Gorącym orędownikiem tej idei był Bogusław Werner² z Seroczyna, który jako jeden z pierwszych wskazał na konieczność utworzenia w mieście muzeum. Na łamach miejscowej mutacji „Gazety Podlaskiej” podjął hasło: „Siedlce muszą mieć własne muzeum miejskie. Siedlce nie powinny pozostawać daleko w tyle za innymi miastami Rzeczypospolitej”³. Jego zdaniem o doniosłej roli zbiorów prowincjonalnych przekonały się już dawno narody w Europy zachodniej. Jako przykład wskazał Szwajcarię, gdzie stolica każdego kantonu posiadała swoje „kantonalmuzeum”. Była to chluba miasta, a zarazem miejsce ustawicznych wycieczek mieszkańców okolicznych wiosek i miasteczek całego kantonu. W każdą niedzielę, kiedy to gościnnie otwierano podwoje muzeum, zapępiał je tłum mieszczan. Mieszkańcy kantonów zwiedzali zbiory muzealne niejednokrotnie, za każdym razem z wielką radością i przeświadczeniem, iż eksponaty stanowią ich wspólną własność. Także we Francji istniała już, jak pisał, szeroko rozwinięta sieć muzeów o charakterze archeologiczno-etnograficznym⁴.

Idea zorganizowania placówki muzealnej w Siedlcach świadczyła niewątpliwie o docenieniu wartości dóbr historycznych i kultury najbliższego regionu. Ta świadomość była jednym z motywów przewodnich utworzenia w mieście muzeum.

Według koncepcji Wenera, pierwszy dział muzeum powinny stanowić zbiory paleontologiczne, gdzie gromadzone byłyby okazy skamielin, bądź odciski, np. muszli, roślin czy zwierząt w kamieniu, wapniaku itp. Zbiory gromadzone w tym dziale prezentowałyby bogactwo okolic Siedlec. Dużo eksponatów z tej dziedziny znajdowało się zwłaszcza w okolicach Łukowa, gdzie występowały różnorodne okazy skamieniałości fauny pochodzenia jurajskiego. Charakteryzując dalej projekt muzeum zwrócił uwagę na zbiory z dziedziny mineralogii, geologii i botaniki. Dużej pomocy mogłoby – jak sądził Werner – udzielić członkowie siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego oraz uczniowie siedleckiej szkoły rolniczej. Placówkę wzbogaciłyby takie zbiory jak próbki rozmaitych minerałów, skał, fosforytów podlaskich, przekroje gleb, okazy torfów, węgla brunatnego, glinek oraz zielniki.

Trzeci dział siedleckiego muzeum – archeologiczny – złożony byłby z przedmiotów, pochodzących z tzw. stacji krzemiennych, znalezionych na wydmach piaszczystych np. nóżki, strzałki kamienne, skrobacze itd. Oprócz narzędzi krzemiennych zbiory muzealne zasiliłyby drobne przedmioty z brązu, żelaza, szkła, srebra oraz fragmenty ceramiki pochodzące z wykopalisk. Zachęcając do gromadzenia zabytków przedhistorycznych, przestrzegał Werner przed zbyt niską wiedzą teoretycz-

² Bogusław Werner – archeolog, autor licznych artykułów, ukazujących wyniki badań archeologicznych i etnograficznych, członek wielu stowarzyszeń, między innymi Warszawskiego Towarzystwa Naukowego, siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, późniejszy członek Rady Nadzorczej Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza.

³ B. Werner, *O potrzebie założenia muzeum Ziemi Siedleckiej*, „Gazeta Podlaska” 1923, nr 22, s. 3.

⁴ Tamże, s. 3-4.

ną pseudo-archeologów, poszukujących na wydmach dawnych wytworów lub co gorsza dewastujących groby.

Kolejny dział muzeum stanowić miały zbiory antropologiczne, a więc np. czaszki z grobów bądź całe szkielety, pomiary antropometryczne ludności okolicznych wiosek oraz gmin.

W dziale piątym, historyczno-numizmatycznym, znalazłyby się polskie książki pochodzące z ubiegłych stuleci, sztychy, rysunki, czasopisma, różnego rodzaju druki, odezwy, dyplomy, akta, dokumenty oraz ordery, przedmioty sztuki, meble minionych epok, pieczęcie, medale i numizmaty, zbroje, broń, wyroby rzemieślnicze ubiegłych stuleci.

W ostatnim dziale muzeum – etnograficznym, gromadzone byłyby zbiory w postaci zapasek, kiecek, fartuchów i kilimów, oddające w barwach pewien nieuchwytny klimat ziemi podlaskiej. Wspomniane okazy to piękne zabytki przeszłości, niejednokrotnie niezastąpione wzory dla odrodzonego tkactwa na Podlasiu. W dziale tym proponował Werner gromadzić olbrzymie ligawki, wyroby ceramiczne, między innymi wyroby i sprzęty domowego użytku.

Ogromną atrakcją dla zwiedzających stanowiłaby w muzeum biblioteka. Zapoczątkowanie zbiorów muzeum zależne byłoby od darowizn i funduszy, zebranych przez Sekcję Dochodów Niestalych Koła Przyjaciół Muzeum Siedleckiego. Dzięki temu muzeum przekształciłoby się w małą kuźnię twórczej naukowej pracy. Biblioteka gromadziłaby materiały i notatki o treści etnograficznej i folklorystycznej, dane statystyczne powiatu ilustrowane mapkami. „W ten sposób” – jak twierdził Werner – „przeszłość ściśle związałybyśmy z teraźniejszością i przyszłością”⁵.

Wernerowska koncepcja założeń organizacyjnych siedleckiej placówki muzealnej stanowiła świadectwo troski o wartości i dobra kultury narodowej, a zwłaszcza spuścizny historyczno-kulturowej najbliższego regionu.

Muzeum Ziemi Podlaskiej Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Siedlcach

Z pewnością inspiracją i ideową wskazówką dla inicjatywy siedleckich entuzjastów utworzenia muzeum była przedwojenna działalność Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK), które położyło duże zasługi w organizowaniu muzeów regionalnych na ziemiach polskich w dawnym Królestwie Kongresowym. Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Siedlcach powstał w maju 1908 r.⁶ Członkowie towarzystwa osiągnęli pokaźny dorobek w zakresie popularyzowania wiedzy krajoznawczej i historycznej o najbliższym regionie. Nadrzędnym celem działalności Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego było ukazywanie piękna najbliższej okolicy oraz roztaczanie opieki nad pamiątkami historycznymi i osobliwościami przyrody. W trosce o losy dóbr kultury narodowej utworzono w 1909 r. Muzeum Ziemi Podla-

⁵ Tamże, s. 5.

⁶ „Rocznik PTK 1908”, Warszawa 1908, s. 152.

skiej⁷, by uchronić świadectwa narodowej przeszłości Podlasia. W muzeum gromadzono eksponaty z zakresu różnych dyscyplin naukowych: archeologii, etnografii, geografii, geologii, historii, numizmatyki oraz przyrody.

Koncepcja utworzenia muzeum wpływała z założeń statutowych organizacji i była jedną z form realizacji programu towarzystwa, który zakładał między innymi zbieranie wiadomości krajoznawczych i szerzenie ich wśród ogółu, gromadzenie zbiorów naukowych, dotyczących ziem polskich oraz urządzenie wystaw krajoznawczych⁸.

W ciągu pierwszego roku działalności muzeum pozyskano 249 okazów muzealnych oraz 6 pudełek owadów, jako zaczyn powstającej podlaskiej placówki muzealnej. Wśród zbiorów znajdowało się „[...] 19 diapozytywów, 88 kart (wydanie Towarzystwa Krajoznawczego), 66 okazów mineralogicznych, 49 okazów numizmatycznych, 17 okazów zoologicznych, w tym jeden okaz archeologiczny, 8 zabytków historycznych, jeden zabytek sztuki ludowej [...]”⁹, zaś w bibliotece zgromadzono 35 książek, 2 albumy, 7 map. Pieczę nad zbiorami sprawował Wacław Sokół-Kutyłowski¹⁰, pierwszy bibliotekarz i kustosz muzeum.

Jedną z pierwszych form pracy Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego było zorganizowanie wystawy przyrodniczo-krajoznawczej. Wniosek urządzenia wystawy wysunął Jarosław Chełmiński podczas ogólnego zebrania członków 22 listopada 1908 r. W tym celu nowy zarząd utworzył Komitet Wystawowy oraz opracował kwestionariusz, skierowany do elity intelektualnej Podlasia, związany z aktualnym stanem przyrody i krajoznawstwa na Podlasiu¹¹. W odpowiedzi na kwestionariusz przewidujący także organizację wystawy, otrzymano 175 listów, zawierających szczegółowe wiadomości na temat materiałów krajoznawczych i obiektów zabytkowych, znajdujących się na ziemi podlaskiej, a więc o dawnych kościołach, zamkach, pomnikach, wykopaliskach, pieśniach, strojach ludowych, tradycyjnych obchodach oraz zbiorach, znajdujących się w posiadaniu osób prywatnych¹².

W następnym roku działalności Zarząd Oddziału zwrócił szczególną uwagę na powiększenie księgozbioru naukowo-krajoznawczego, nie szczędząc szczupłych funduszy towarzystwa. W znacznej mierze przyczynił się do realizacji tego przedsięwzięcia Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, przysyłając duplikaty oraz pośrednicząc w kupnie drogich, ale rzadkich dzieł po znacznie obniżonej cenie¹³. Biblioteka Oddziału wzbogacona została „[...] znakomitą *Geografią Ziemi Pol-*

⁷ „Rocznik PTK 1909”, Warszawa 1909, s. 162.

⁸ Z. Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 1970, s. 91.

⁹ „Rocznik PTK 1909”, dz. cyt., s. 162-163.

¹⁰ Wacław Sokół-Kutyłowski był kustoszem muzeum w latach 1909-1911, tamże, s. 165; także „Rocznik PTK 1910”, Warszawa 1910, s. 213. Od 1912 r. Kustoszem Muzeum był Leon Markuszewski, zob. „Rocznik PTK 1912”, Warszawa 1912, s. 143.

¹¹ „Rocznik PTK 1908”, dz. cyt., s. 156-157.

¹² B. Kozaczyńska, *Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w Siedlcach w latach 1908-1939*, „Szkice Podlaskie”, z. 9/2001, s. 174.

¹³ „Rocznik PTK 1910”, dz. cyt., s. 210-211.

skich i sąsiednich krajów słowiańskich prof. Rehmana oraz cennymi ofiarami Jarosława Rakowieckiego, Pawła Sokołowskiego i ks. Koronata Piotrowskiego¹⁴.

Próby ówczesnego kustosa, Wacława Sokoła-Kutyłowskiego, podejmowane w celu zorganizowania wystawy napotykały jednak na zbyt duże trudności, wobec czego, jak pisał Stanisław Szymański, „[...] nie upierano się zbyt, by posiadać własną ekspozycję”¹⁵. Realizację tego przedsięwzięcia musiano czasowo odłożyć. Nie rezygnowano jednak z dalszego gromadzenia zbiorów.

Staraniem Zarządu Oddziału oraz dzięki uprzejmości prezesa Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Jarosława Rakowieckiego, Oddział PTK korzystał z lokalu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, gdzie pomieszczone zostały zbiory muzealno-biblioteczne. Liczyły one wówczas 19 diapozytywów, komplet pocztówek PTK, 121 eksponatów mineralogicznych, 106 numizmatów, 56 okazów zoologicznych, 6 pudełek owadów, 1 eksponat archeologiczny, 23 zabytki historyczne oraz 118 książek, 5 albumów i 11 map¹⁶. W 1910 r. podwoiła się liczba zbiorów z zakresu mineralogii, numizmatyki, historii. Pozyskano także większą ilość eksponatów zoologicznych. Także ofiarność miejscowego społeczeństwa przyczyniła się do znacznego wzbogacenia zbiorów muzealnych i bibliotecznych¹⁷.

27 grudnia 1911 r. prezes Zarządu Głównego PTK, Kazimierz Kulwiec oraz Kazimierz Rakowiecki wizytowali siedlecki Oddział towarzystwa. W dyskusji nad sposobami ożywienia działalności organizacji zdecydowano położyć główny nacisk na gromadzenie zbiorów do zapoczątkowanego w 1909 r. Muzeum Ziemi Podlaskiej¹⁸. Wskazano także na konieczność pozyskania własnego lokalu, by pomieścić powiększające się zbiory. Posiadanie własnego lokalu stworzyłoby większą swobodę udostępniania eksponatów społeczeństwu¹⁹.

W latach 1912-1914 rozwój muzeum utrudniał brak funduszy oraz osób, oddających się z zamiłowaniem krajoznawstwu. Bierność mieszkańców guberni siedleckiej wobec poczynań towarzystwa wywarła niekorzystny wpływ na dalszy rozwój placówki muzealnej. W 1912 r. zbiory muzeum wzbogaciły się jedynie o kolekcję przezroczy widoków z Kamieńca, jeden eksponat faunistyczny²⁰ oraz dar doktorowej Wyszomirskiej, która ofiarowała 70 starych monet²¹.

Dalszą działalność siedleckiego Oddziału PTK przerwała I wojna światowa. Walki zbrojne stoczone podczas wojny na Podlasiu, jak też ciężkie warunki okupacyjne, nie sprzyjały aktywności społeczeństwa. Kryzys wojenny był na tyle głęboki, że zahamował działalność organizacyjną. Pierwsza wojna światowa zamknęła pewien

¹⁴ „Ziemia 1910”, nr 12, s. 190.

¹⁵ S. Szymański, *Muzea PTK 1906-1950*, Warszawa 1990, s. 77.

¹⁶ „Rocznik PTK 1910”, dz. cyt., s. 211.

¹⁷ Wśród darów znajdowały się m.in. Album Napoleona Ordy, Monumenta Regum Poloniae. Cracoviensia, Petropoli 1852, Mapa Dawnej Polski, wyd. Paryż 1859 r. (w 48 sekcjach), „Rocznik PTK 1911”, Warszawa 1911, s. 225.

¹⁸ „Ziemia 1912”, nr 1, s. 15.

¹⁹ Dotychczas korzystano z gościnności dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Siedlcach.

²⁰ „Rocznik PTK 1912”, dz. cyt., s. 142.

²¹ „Głos Podlasia”, nr 8/1913, s. 5. Dar doktorowej Wyszomirskiej stanowił przykład bezinteresownej ofiarności na rzecz siedleckiej placówki muzealnej, by zachęcić innych do podobnych poczynań.

rozdział działalności Oddziału PTK w Siedlcach. Co więcej, przerwała jego działalność na dziesięć lat²².

Zapoczątkowanie muzealnictwa z inicjatywy siedleckich działaczy Towarzystwa Krajoznawczego przyczyniło się niewątpliwie do pobudzenia świadomości narodowej społeczeństwa. Stanowiło jak gdyby oręż, podtrzymujący pomniki odrębności narodowej, co niewątpliwie znalazło odzwierciedlenie w późniejszych zamysłach miłośników ziemi podlaskiej w niepodległym kraju.

Utworzenie muzeum potrzebą społeczną

Zagadnienia związane z koncepcją utworzenia w mieście muzeum, poruszane niejednokrotnie na łamach miejscowej prasy, stanowiły odzwierciedlenie poszukiwania skutecznych form oddziaływania na świadomość społeczeństwa. Zwłaszcza wiele krytycznych uwag kierowano w stronę sfer siedleckiej inteligencji. Brak należytego zrozumienia pracy kulturalno-oświatowej hamował inicjatywy wybitnych jednostek. Sytuacja materialna inteligencji „[...] będącej ciągle „w poszukiwaniu pieniędzy»”²³, ograniczającej się jedynie do zdobywania środków finansowych, hamowała powstanie ośrodków pracy kulturalno-oświatowej w Siedlcach.

Bierność i apatia cechujące zwłaszcza przedstawicieli siedleckiej inteligencji, nie zdołały jednak wyrzucić istotnego wpływu na wyzwolenie się twórczych inicjatyw działaczy kulturalnych, społeczników, którzy zupełnie bezinteresownie, z niezwykłym entuzjazmem oddali się sprawie organizacji placówki muzealnej w Siedlcach.

Projekt utworzenia muzeum według założeń Wernera spotkał się z gorącym odzewem sympatyków i inicjatorów jego powołania. We wrześniu 1923 r. grono osób podjęło decyzję o powołaniu Muzeum Ziemi Siedleckiej tworząc Towarzystwo Przyjaciół Muzeum²⁴. Inicjując tę akcję zaapelowano do archeologów, między innymi do prof. Eugeniusza Frankowskiego (rodem z Podlasia), dyrektora Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, o wygłoszenie w Siedlcach we wrześniu lub październiku 1923 r. odczytu, z którego dochód przeznaczony byłby na zapoczątkowanie organizowania muzeum.

Koncepcja utworzenia muzeum regionalnego wywoływała coraz większe zainteresowanie wśród mieszkańców Siedlec. W lutym 1924 r. Stanisław Dylewski przedstawił na łamach „Gazety Podlaskiej” propozycję utworzenia muzeum w siedzibie Starego Ratusza²⁵. Placówka miała powstać dzięki finansowemu wsparciu miasta i sejmiku, wszak „[...] ambicją Rady Miejskiej powinno być” – jak pisał Dylewski – „stworzenie instytucji, która by i Podlasiakom i dalszym rodakom opowiadała o przeszłości grodu, okolicy i jej wybitniejszych przedstawicielach”²⁶.

²² B. Kozaczyńska, dz. cyt., s. 177.

²³ *Zagadnienie pracy kulturalno-oświatowej*, dz. cyt.

²⁴ A. Winter, *Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach*, [w] „Zeszyty Metodyczne”, Siedlce 1982, nr 4, cz. 1, s. 88.

²⁵ S. Dylewski, *O muzeum w Siedlcach*, „Gazeta Podlaska” 1924, nr 8, s. 1-2.

²⁶ Tamże, s. 1.

Tradycje historyczne Podlasia wywarły niewątpliwie decydujący wpływ na powołanie do życia placówki muzealnej w Siedlcach. Zdaniem Stanisława Dylewskiego „[...] czasy katastrofy końca XVIII wieku są dla Podlasia ważne: pobyt Stanisława Augusta w Siedlcach, potem Kościuszki w październiku 1794 r., dalej rok 1831 i bitwa o Siedlce pod Iganiami, wreszcie to, z czego Podlasie jest dumne – świetna rola w 1863 r., kiedy to było centrum ruchu militarnego powstańców oraz martyrologia wschodnich powiatów Królestwa Polskiego w ostatniej ćwierci ubiegłego stulecia”²⁷. To właśnie m.in. szczątki urn, zdobnictwo, zbroje, narzędzia, pieniądze mogłyby zilustrować życie gospodarcze okolicy, szlaki dróg handlowych i targowisk, występujących niegdyś na terenie Podlasia. Zbieranie i gromadzenie dzieł sztuki w powstającym muzeum, poszukiwanie i badanie narodowych pamiątek, to istotne aspekty utwierdzania tożsamości narodowej okolicznej ludności.

Pojawiające się na łamach lokalnej prasy artykuły, których tematyka oscylowała wokół sprawy utworzenia muzeum, utwierdziły w przekonaniu kierownictwo szeregu miejscowych stowarzyszeń, co do słuszności idei utworzenia placówki muzealnej. Jesienią 1924 r. zdecydowano się rozpocząć prace organizacyjne mające na celu utworzenie Muzeum Podlaskiego²⁸. Gorący orędownik tej idei, Tadeusz Moniewski, wygłosił odczyt pt. „O czasach prehistorycznych”, dla członków Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, z którego całkowity dochód przeznaczono na rzecz muzeum²⁹. Coraz większe zainteresowanie projektem utworzenia muzeum wykazywali mieszkańcy Siedlec.

23 września 1924 r. zmarł w Siedlcach Mieczysław Asłanowicz³⁰, długoletni dyrektor Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Hetmana Żółkiewskiego. Wydarzenie to stało się momentem przełomowym w realizacji zamysłów utworzenia tak ważnej na Podlasiu placówki kulturalno-oświatowej. Nauczyciele szkół powszechnych i średnich, a także absolwenci szkół siedleckich powzięli myśl uczczenia pamięci dyrektora Asłanowicza poprzez stworzenie w mieście muzeum jego imienia³¹.

30 listopada 1924 r. przedstawiciele Rady Miejskiej w Siedlcach, Związku Nauczycieli Polskich Szkół Powszechnych, Siedleckiego Koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych oraz Akademickiego Koła Podlasiaków, obradując nad formą uczczenia pamięci Asłanowicza, jednomyślnie postanowili zorganizować Muzeum Ziemi Podlaskiej imienia tegoż wybitnego siedlczanina³². By usprawnić akcję tworzenia placówki powołano Komitet Muzeum Ziemi Podlaskiej, w skład

²⁷ Tamże, s. 1-2.

²⁸ T. Moniewski, *Jeszcze w sprawie Muzeum, „Placówka”*, nr 17/1928 (27 IV 1928), s. 5.

²⁹ „Głos Podlasia”, nr 7/1924, s. 3.

³⁰ M. Asłanowicz (1880-1924), w okresie zaboru rosyjskiego długoletni nauczyciel i dyrektor Szkoły Podlaskiej, po odzyskaniu niepodległości dyrektor Państwowego Gimnazjum im. Hetmana Żółkiewskiego (do 1924 r.). Swymi umiejętnościami, talentem pedagogicznym oraz oddaniem pracy zawodowej i społecznej zyskał wielki autorytet wśród młodzieży i mieszkańców miasta. W uznaniu zasług Rada Miejska nadała jego imię ulicy oraz tworzonemu wówczas muzeum w Siedlcach – zob. U. Głowacka-Maksymiuk, *Ulice Siedlec*, Siedlce 1997, s. 15.

³¹ *Muzeum Podlaskie w Siedlcach*, „Echo Szkolne” 1924, nr 1, s. 5.

³² A. Winter, dz. cyt., s. 89.

którego weszli przedstawiciele nauczycieli oraz Rady Miejskiej³³. Na posiedzeniu Rady Miejskiej 5 grudnia 1924 r. postanowiono, na wniosek „Komisji realnego uczenia pamięci Aslanowicza”, subwencjonować powstające muzeum. Decyzja Rady Miejskiej stanowiła świadectwo dostrzeżenia wielkiej roli placówki muzealnej w zaspokajaniu i rozbudzaniu potrzeb kulturalnych mieszkańców Siedlec³⁴.

Sprawa organizacji muzeum przeciągała się dość długo. Próbowano ożywić akcję tworzenia placówki muzealnej poprzez oparcie tej instytucji o działalność Powszechnego Uniwersytetu Regionalnego w Siedlcach. Zamierzenie to nie zostało jednak zrealizowane³⁵. Do akcji gromadzenia zbiorów muzealnych przystąpił jako pierwszy Jan Komar, nauczyciel Państwowego Gimnazjum im. Hetmana S. Żółkiewskiego. Po długich i mozolnych staraniach Komara oraz dzięki poparciu społeczeństwa pozyskano od Magistratu pokój w Starym Ratuszu nad Biblioteką Miejską³⁶, gdzie umieszczono zgromadzone przez Komara eksponaty.

W grudniu 1926 r. Jan Komar i Adam Kopankiewicz zorganizowali wystawę swoich prac malarskich³⁷. Mieszkańcy miasta mieli okazję zapoznać się z twórczością podlaskich malarzy, a także nabyć ich dzieła. Obrazy sprzedawano po atrakcyjnych cenach, by pozyskać jak największą liczbę kupujących. Ekspozycja zdobyła uznanie wśród zwiedzających. Już pierwszego dnia mieszkańcy Siedlec zakupili kilka dzieł siedleckich artystów. Organizacja wystawy związana była w dużej mierze z pozyskaniem środków finansowych. Całkowity dochód przeznaczono na cele muzeum.

Projekt organizacji Muzeum Ziemi Podlaskiej poruszano kilkakrotnie na łamach miejscowej prasy, jednak „[...] sprawa zorganizowania jego” – pisał Moniewski – „ciągle stoi na martwym punkcie. Ciągle się czegoś poszukuje³⁸ [...] czyż potrzeba po raz setny dowodzić, że założenie takiej instytucji byłoby niezmiernie cenną rzeczą i miałyby dla miasta i okolicy praworzędne znaczenie?”³⁹. Brak *podręcznych* rzeczy muzealnych utrudniał akcję tworzenia tak ważnej dla miasta i regionu placówki kulturalno-oświatowej. Zwracano uwagę, że istniejący stan rzeczy był wynikiem „zwykłej podlaskiej nieudolności”⁴⁰. Apelowano do mieszkańców Siedlec i okolic, by włączyli się do inicjatywy tworzenia muzeum. Na szczególną uwagę zasługuje apel Moniewskiego, zawierający nawet pewne wskazówki co do sposobów ratowania szczególnie ważnych „skarbów podlaskich od zagłady”. Pisał on: „[...] zwróćcie się do profesora gimnazjum drohiczyńskiego p. Wilhelma Hanki i błagajcie go, by z walących się murów kościelnych pozdejmował i nadesłał Muzeum wiekowe

³³ T. Moniewski, *Jeszcze w sprawie ...*, dz. cyt.

³⁴ Na łamach lokalnych gazet wyrażano aprobatę dla idei utworzenia placówki muzealnej. W „Echu Szkolnym” pisano, iż „[...] projektowi temu należy gorąco przyklasnąć, gdyż takie muzeum może oddać ogromne zasługi w poznaniu przeszłości i przyrody Podlasia”, zob. *Muzeum Podlaskie w Siedlcach*, dz. cyt.

³⁵ A. Winter, dz. cyt., s. 88.

³⁶ T. Moniewski, *Siedleckie władze samorządowe wobec spraw oświatowych*, „Placówka”, nr 2/1926, s. 4-5.

³⁷ Wystawę można było zwiedzać w każdą niedzielę w godz. od 10⁰⁰ do 15⁰⁰ oraz w piątki w godz. od 10⁰⁰ do 13⁰⁰, zob. *Wystawa obrazów art. Malarzy Komara i Kopankiewicza*, „Placówka”, nr 6/1926 (7 XII 1926), s. 7.

³⁸ T. Moniewski, *Drohiczym*, „Placówka”, nr 35/1927 (25 IX 1927), s. 5.

³⁹ Tenże, *Jeszcze w sprawie...*, dz. cyt., s. 5.

⁴⁰ *Wystawa obrazów...*, dz. cyt.

tablice grobowe, postarajcie się pozyskać „względy” p. Zaleskich, właściciele ostatniego dworku szlacheckiego w Drohiczynie i postarajcie się zdobyć jego podobizny dla Muzeum, zdobądźcie fotografie ruin dawnego Collegium Pijarów, które sztuka wydała [...]”⁴¹.

Pod koniec 1927 r. Zarząd Miasta, a w szczególności prezydent Siedlec – Ignacy Kubecki, zainteresował się kwestią sfinalizowania organizacji placówki muzealnej w mieście⁴². „[...] Zdając sobie sprawę” – pisał Moniewski, późniejszy kustosz Muzeum Ziemi Podlaskiej – „że to, co dotychczas zrobiono w sprawie Muzeum, jest małą częścią tego, co mogło i powinno być dokonane”⁴³, podjęto starania, by reaktywować powołany przed trzema laty Komitet Muzeum Ziemi Podlaskiej. Na pierwszym organizacyjnym zebraniu tegoż komitetu 7 października 1927 r.⁴⁴ w gmachu gimnazjum im. S. Żółkiewskiego zgromadziło się szereg osób, popierających działania na rzecz utworzenia placówki muzealnej, dla podtrzymania idei zachowania spuścizny kultury narodowej.

Patriotyzm, leżący u podstaw idei utworzenia placówki muzealnej oraz wpływający z niej emocjonalny stosunek do narodowej przeszłości, stanowiły niejako wyraz obywatelskiego obowiązku, a niejednokrotnie służby dla niepodległego kraju. Wszak, zdaniem Stanisława Dylewskiego, „znajomość naszej przeszłości jest nauczycielką przywiązania do ojczyzny”.

Tradycje historyczne i kulturowe miasta oraz regionu siedleckiego, stały się po latach zacołania, spowodowanego wojnami i rozbiorami, pobudką do odrodzenia kulturalnego i ożywienia ruchu społecznego, zwłaszcza po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Dla pobudzenia świadomości narodowej i historycznej społeczeństwo podjęło działalność zmierzającą do rozwoju regionalnego i społecznego ruchu naukowego. Ważnym krokiem w tej dziedzinie była działalność Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Siedlcach. W mieście powstały zawiązki muzealnictwa, za które można uznać Muzeum Ziemi Podlaskiej, powołane w 1909 r. z inicjatywy siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, które niewątpliwie wywarło wpływ na późniejsze poczynania miłośników ziemi siedleckiej w kwestii utworzenia muzeum w Siedlcach.

Wyeksponować należy rolę inteligencji Siedlec, zwłaszcza nauczycieli szkół średnich, a także władz administracyjnych, w wysiłkach zmierzających do powołania tej tak ważnej dla regionu placówki kulturalnej, służącej popularyzacji tradycji historycznych, spełniającej funkcje wychowawcze.

⁴¹ T. Moniewski, *Drohiczyn*, dz. cyt.

⁴² Sfinansowanie organizacji muzeum w mieście umożliwiło w znacznej mierze uzyskanie poparcia ze strony prezesa Rady Miejskiej w Siedlcach (Feista) – zob. T. Moniewski, *Muzeum Ziemi Podlaskiej, „Placówka”*, nr 371027 (11 X 1927), s. 3.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

Działalność Muzeum Ziemi Podlaskiej do wybuchu II wojny światowej

Koncepcja powołania muzeum proponowana już od początku XX w., sprecyzowana przez Bogusława Wernera, uzasadniającego, że placówka taka jest potrzebna dla wypełniania ważnego zadania w krzewieniu patriotyzmu lokalnego i narodowego oraz podtrzymywania tradycji historyczno-kulturowych regionu, nie tylko wśród współczesnych, ale i przyszłych pokoleń, została urzeczywistniona dopiero w 1928 r.

Muzeum Ziemi Podlaskiej im. Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach utworzone zostało uchwałą Rady Miejskiej z 20 września 1928 r. dla uczczenia czwartej rocznicy śmierci Mieczysława Asłanowicza⁴⁵.

Inną datę utworzenia muzeum podaje Antoni Winter, badacz dziejów Siedlec, przyjmując za datę jego otwarcia 21 listopada 1926 r.⁴⁶ Istniejąca rozbieżność co do właściwej daty utworzenia muzeum wynika ze stosunkowo fragmentarycznego charakteru przekazów, dotyczących powstania placówki. O późniejszej dacie otwarcia placówki niż stwierdził to Winter, świadczy między innymi informacja, zamieszczona w „Placówce” z 27 kwietnia 1928 r.: „Faktem jest jednak smutnym – że Muzeum Podlaskie, o którym tyle się pisało i do którego organizacji tyle osób «się rwało», dzisiaj nie istnieje”⁴⁷. Niewątpliwie potwierdzeniem faktu otwarcia muzeum w 1928 roku jest informacja Tadeusza Moniewskiego na temat „pracy organizacyjnej w Muzeum”, zamieszczona w „Placówce” z 13 kwietnia 1929 r.: „Nieza długo już dobiegnie pół roku od chwili, gdy Rada Miejska powziąwszy uchwałę polecającą Zarządowi Miasta powołanie do życia zarządu Miejskiego Muzeum Ziemi Podlaskiej, postawiła sprawę tę, tak długo wlokącą się «bez rezultatów», na właściwej drodze”⁴⁸.

Nie ulega wątpliwości, że siedziba muzeum mieściła się w Starym Ratuszu. Wielkim nakładem pracy ze strony Komara oraz usilnej agitacji wśród społeczeństwa udało się zebrać szereg zbiorów oraz wynegocjować od Magistratu pomieszczenie na ich ulokowanie⁴⁹. Gromadzone eksponaty musiały pomieścić się w jednym pomieszczeniu⁵⁰ na poddaszu, w ośmiobocznej sali wieży Ratusza nad Biblioteką Miejską. Nie bez znaczenia było, że na siedzibę muzeum wybrano pomieszczenie w Starym Ratuszu. Obiekt zbudowany prawdopodobnie w drugiej połowie XVIII w. z inicjatywy A. Ogińskiej, stanowił świadectwo bogatej przeszłości historycznej Siedlec⁵¹. Usytuowanie w centrum miasta oraz okazałość Ratusza, świadczące o spuściznie dorobku kulturalno-historycznego miasta, predysponowały go na siedzibę tej ważnej dla Sie-

⁴⁵ „Placówka”, nr 36/1928 (6 X 1928); także: Jerzy Strychalski, *Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach (1928-1976)*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego”, dz. cyt., s. 19.

⁴⁶ A. Winter, dz. cyt., s. 89. Taką samą datę otwarcia muzeum odnotowano w „Placówce” z 16 XI 1926 r.: „W niedzielę, dn. 21 listopada br. o godz. 12 w/p. nastąpi otwarcie Muzeum Ziemi Podlaskiej im. Mieczysława Asłanowicza, zob. Otwarcie Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza”, „Placówka”, nr 2/1926. Najprawdopodobniej artykuł ten posłużył Winterowi za źródło do ustalenia daty otwarcia Muzeum – zob. A. Winter, dz. cyt., s. 94.

⁴⁷ T. Moniewski, *Jeszcze w sprawie ...*, dz. cyt.

⁴⁸ Tenże, *Pół roku pracy nad organizacją Muzeum Ziemi Podlaskiej*, „Placówka”, nr 6/1929 (13 IV 1929), s. 5.

⁴⁹ Lokalem opiekował się woźny z Biblioteki Miejskiej. Umeblowanie muzeum stanowiły dwie szafy, dwie gablotki z podstawami, trzy drewniane parawany oraz stół. Zamówiono także krzesła, szafę oraz dużą gablotę, T. Moniewski, *Miejskie Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza w Siedlcach*, „Ziemia 1930”, s. 78.

⁵⁰ Tenże, *Siedleckie władze...*, dz. cyt., s. 4-5.

⁵¹ Na temat dziejów Starego Ratusza zob. A. Winter, *Dzieje Siedlec 1448-1918*, Warszawa 1969, s. 70-79.

dlec placówki. Początkowo główny nadzór nad pracą organizacyjną powstającej placówki sprawował zarząd, który wciągnął do działalności na rzecz muzeum nauczycieli, zwłaszcza szkół średnich, młodzież oraz miejscowy aktyw społeczny, rekrutujący się przeważnie spośród inteligencji. Następnie opiekę nad działalnością muzeum przejęła Miejska Rada Szkolna, która ustanowiła Radę Opiekuńczą Muzeum⁵², jako główny organ opiniodawczy w sprawach muzealnych. Bezpośrednio nadzór nad muzeum sprawował kierownik, powoływany przez Zarząd Miejski⁵³.

W założeniu organizacyjnym muzeum postanowiono, że będzie to placówka wielodziałowa o zasięgu regionalnym, reprezentująca historię, przyrodę i kulturę Podlasia. Rozpoczęto szeroką akcję propagandową, mającą na celu pozyskiwanie eksponatów do muzeum. W miejscowej prasie zamieszczono szereg apeli i ogłoszeń w sprawie przekazywania pamiątek i zabytków podlaskich w formie darów lub depozytów, które od wielu lat znajdowały się w posiadaniu osób prywatnych. Szczególnie ofiarnie włączył się w akcję gromadzenia eksponatów kierownik muzeum – Tadeusz Moniewski, którego nazwisko widniało najczęściej w wielu apelach sprawozdaniach i publikacjach, zwłaszcza na łamach lokalnej prasy⁵⁴.

Liczne inicjatywy podejmowane przez Radę Opiekuńczą Muzeum⁵⁵ doprowadziły w latach 1928–1930, do rozkwitu placówki. W ekspresowym tempie udało się zgromadzić wiele eksponatów związanych z Podlasiem. Pierwszym darem młodzieży siedleckiego Gimnazjum im. H. S. Żółkiewskiego były fotografie zabytków podlaskich, stanowiące plon wycieczki do Drohiczyzna nad Bugiem, zainicjowanej przez nauczycieli tegoż gimnazjum: Tadeusza Moniewskiego i Mariana Lipskiego⁵⁶. 25 marca 1929 r. inwentarz muzeum obejmował 70 eksponatów, podczas gdy pół roku wcześniej Muzeum nie posiadało jeszcze żadnego zbioru⁵⁷. Zespół muzealny 13 kwietnia 1929 r. liczył 108 eksponatów⁵⁸, 29 czerwca 1929 r. – 270 eksponatów, 18 stycznia 1930

⁵² W skład Rady Opiekuńczej weszli: dr Wiszniewski – prezes, B. Werner – v-ce prezes, Z. Zdański – v-ce prezes, Anusiak – sekretarz, J. Mikulski – skarbnik oraz członkowie: P. Piechowski, Popowski oraz T. Moniewski, zob. „Gazeta Podlaska” 1930, nr 7, s. 7.

⁵³ T. Moniewski, *Miejskie Muzeum ...*, dz. cyt.

⁵⁴ „Gazeta Podlaska”, nr 17/1930, s. 3; nr 7, s. 7; nr 21, s. 2; także: „Placówka”, nr 6/1926, s. 5; nr 9, s. 4; nr 10, s. 6.

⁵⁵ Należy zaznaczyć, iż znaczący wkład w rozwój muzeum wniósł Moniewski oraz Zdański. Na łamach „Gazety Podlaskiej” zamieszczono podziękowanie za ich dotychczasową pracę nad organizacją placówki muzealnej, która przyczyniła się do jej istotnego rozwoju – zob. „Gazeta Podlaska”, nr 7/1930, s. 7.

⁵⁶ *Wycieczka do Drohiczyzna*, „Placówka. Tygodnik Podlaski”, nr 36/1928 (6 X 1928), s. 5.

⁵⁷ „Gazeta Podlaska”, nr 17/1930, s. 3. Według relacji T. Moniewskiego, zaczątek zbiorów stanowiła jedna urna – zob. T. Moniewski, *Miejskie Muzeum ...*, dz. cyt., s. 79.

⁵⁸ Wśród eksponatów znajdowało się 28 tablic (rysunków, wykresów), 6 grup fotografii, 6 rodzajów czasopism podlaskich, 18 książek regionalnych, 30 książek będących depozytem Biblioteki Miejskiej, 10 grup archiwalnych, 3 dokumenty oraz 7 eksponatów, pochodzących z wykopalisk – zob. T. Moniewski, *Pół roku pracy ...*, dz. cyt.

r. – 310 eksponatów⁵⁹, 20 czerwca 1930 r. – 573 eksponaty⁶⁰, natomiast 25 czerwca 1930 r. zbiory muzealne liczyły 800 eksponatów⁶¹.

Muzeum posiadało charakter wielodziałowy. Określenie charakteru muzeum oraz jego zbiorów przysparza jednakże dziś wiele trudności. Eksponaty gromadzono w działach: archeologii, etnografii, sztuki, historii, geologii Podlasia oraz w dziale numizmatycznym⁶². Muzeum posiadało również własne archiwum⁶³ oraz bibliotekę, gdzie gromadzone były dokumenty, dzieła i czasopisma dotyczące Podlasia.

Dział Historii Podlasia⁶⁴ był najbardziej rozbudowanym działem muzeum. Wśród wielu cennych eksponatów znajdowały się tam m.in. pamiątki historyczne (medal unicki, pieczęcie ołowiane z Archiwum Zamkowego w Drohiczynie), fotografie i rysunki zabytków historycznych Podlasia, reprodukcje obrazów i pism, mundury wojskowe, tablice herbów wojewodów i kasztelanów podlaskich, mapy historyczne, portrety wybitnych Podlasiaków oraz kilkadziesiąt oryginalnych dokumentów podlaskich⁶⁵. Zgromadzono także rysunek dawnego znaku łoża masońskiej w Siedlcach, dokument stwierdzający szlachectwo, trzy reprodukcje: bitwy pod Iganiami, pod Stoczkiem Łukowskim i pod Węgrowem, oryginalny „Rozkaz bolszewickiego dowództwa do załogi m. Siedlce z 1920 roku”, obrazy Matki Boskiej Leśnieńskiej i Kondeńskiej, mapę dawnej guberni siedleckiej, mapę dawnego województwa podlaskiego, serię siedleckich kart żywnościowych z czasów okupacji niemieckiej, szereg zarządzeń niemieckiego naczelnika powiatu z 1917 r., tablice z wykresami przedstawiającymi rezultaty wyborów do sejmu i senatu w 1922 i 1928 r. (zawierały listy głosów, które padły na główne stronnictwa polskie i żydowskie). Z ciekawszych eksponatów udało się zdobyć klamrę z pasa powstańca z 1863 r. oraz medal wybity na pamiątkę uwłaszczenia włościan, rozdawany ongiś podlaskim wieśniakom⁶⁶.

Wśród zbiorów Działu Historii Podlasia znajdował się karabin piechoty z 1829 r., znaleziony w 1927 r. podczas budowy mostu na szosie warszawskiej pod Iganiami, dwie kule armatnie artylerii polskiej, znalezione w ogrodzie dworu igańskiego, grot od lancy ułańskiej, znaleziony na polach igańskich⁶⁷. Do cennych eksponatów tego działu należały oryginalne dokumenty siedleckiego wolnomularstwa,

⁵⁹ W zbiorach przechowywano między innymi 109 tablic (rysunków i fotografii), 109 oryginalnych zabytków i pamiątek, 2 modele zabytków oraz kilkaset numizmatów – T. Moniewski, *Miejskie Muzeum...*, dz. cyt., s. 79.

⁶⁰ „Gazeta Podlaska”, nr 17/1930, s. 3.

⁶¹ T. Moniewski, *Muzeum Podlaskie w obecnej chwili*, „Gazeta Podlaska”, nr 21/1930, s. 2.

⁶² Tenże, *Miejskie Muzeum ...*, dz. cyt., s. 78-79. Jerzy Strychalski wymienia także dwa inne działy muzeum: geografii i przyrody, których zbiory trudno bliżej określić – zob. J. Strychalski, dz. cyt., s. 20.

⁶³ Archiwum posiadało między innymi dokument stwierdzający szlachectwo, siedleckie karty żywnościowe z czasów okupacji niemieckiej (1915-1918), szereg zarządzeń niemieckiego naczelnika powiatu siedleckiego z 1917 r., oryginalny rozkaz radzieckiego dowództwa do mieszkańców Siedlec z 1920 r. oraz szereg odezw i ulotek drukowanych – zob. tamże, s. 21.

⁶⁴ Zamierzeniem Zarządu Muzeum było zgromadzenie jak największej ilości eksponatów, świadczących o przeszłości Podlasia, *Kącik Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Aslanowicza*, „Placówka. Tygodnik Podlaski”, nr 10/1929, s. 6.

⁶⁵ T. Moniewski, *Muzeum Podlaskie...*, dz. cyt., s. 2.

⁶⁶ *Kącik Muzeum ...*, s. 6.

⁶⁷ „Gazeta Podlaska”, nr 22/1930, s. 4.

działającego w mieście przed 1830 r., dyplom wolnomularski z 8 marca 1816 r., książka pamiątkowa loży masońskiej, zawierająca m.in. pełny spis wolnomularzy siedleckich, przemówienie masona Józefa Miklaszewskiego podczas inauguracji loży siedleckiej⁶⁸.

W następnym dziale muzeum gromadzono zbiory z zakresu etnografii Podlasia, a więc stare oryginalne podlaskie stroje ludowe, tj. czepki, staniczki, kiece, szereg rysunków i reprodukcji z pism oraz kilkanaście narzędzi rolniczych z Podlasia m.in. sochę⁶⁹.

W Dziale Sztuki Podlaskiej znajdowało się kilkanaście obrazów olejnych oraz kilkadziesiąt rysunków i fotografii zabytków sztuki, pochodzących z terenu regionu podlaskiego⁷⁰.

Dział Archeologii obejmował kilkadziesiąt wykopalisk⁷¹, w Dziale Geologii Podlasia gromadzono skamieliny, zaś w Dziale Numizmatycznym znajdował się zbiór monet z XVI-XX w.⁷²

W Dziale Geologii Podlasia zgromadzono siedem skamielin⁷³.

Poszczególne działy muzeum posiadały, według stanu na 18 stycznia 1930 r., następującą ilość eksponatów: Dział Historii Podlasia – 49 sztuk, Dział Etnografii – 22 sztuki, Dział Sztuki Podlaskiej – 20 sztuk, Dział Archeologii Podlasia – 10 sztuk.

W bibliotece muzealnej zgromadzono 107 woluminy (w tym 21 czasopism podlaskich), zaś archiwum posiadało 34 jednostki archiwalne.

O imponującym tempie gromadzenia eksponatów muzealnych świadczyć może fakt, że według stanu na 20 czerwca 1930 r. liczba zbiorów w poszczególnych działach muzeum przedstawiała się następująco: Dział Historii Podlasia – 124 sztuki, Dział Etnografii – 34 sztuki, Dział Sztuki Podlaskiej – 47 sztuk, Dział Archeologii Podlasia – 28 sztuk.

Biblioteka obejmowała 154 zbiory (w tym 41 czasopism podlaskich), a archiwum 117 eksponatów⁷⁴. W ciągu pół roku ilość eksponatów w poszczególnych działach znacznie wzrosła. Zwłaszcza pozyskano dużą ich liczbę do Działu Historii Podlasia oraz archiwum.

W 1930 r. inwentarz Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza obejmował: 97 różnorodnych oryginalnych eksponatów (strojów, narzędzi, pamiątek, obrazów, odznak pamiątkowych, litografii, pieczęci itp.), 26 wykopalisk, 6 skamielin, 37 dokumentów, posiadających większą wartość historyczną, 33 dokumenty o mniejszej wartości historycznej, 6 zbiorów dokumentów, 115 dzieł o Podlasiu, 22 roczniki czasopism podlaskich, 19 pojedynczych egzemplarzy czasopism regionalnych, 47 foto-

⁶⁸ Były to wówczas nieznanne i nie publikowane dokumenty – zob. T. Moniewski, *Z dziejów wolnomularstwa siedleckiego*, „Gazeta Podlaska”, nr 8/1930, s. 8; nr 10, s. 3; nr 11, s. 2-3.

⁶⁹ T. Moniewski, *Muzeum Podlaskie ...*, dz. cyt., s. 2.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Wśród zbiorów wykopaliskowych znajdował się topór rogowy, znaleziony nad Liwcem w nieznannej miejscowości, pochodzący prawdopodobnie z epoki neolitu – zob. B. Werner, *Szkie do Prahistorii Podlasia*, „Gazeta Podlaska”, nr 22/1930, s. 5.

⁷² W 1930 r. zbiór liczył ponad 300 monet – T. Moniewski, *Muzeum Podlaskie ...*, dz. cyt.

⁷³ Według stanu na 20 czerwca 1930 r., „Gazeta Podlaska”, nr 17/1930, s. 3.

⁷⁴ Tamże.

grafii, 12 reprodukcji, 70 rysunków, 16 wykresów statystycznych, 6 map, 3 modele, 37 artykułów drukowanych, wykazów i wyciągów z pism, 8 odezw i ulotek drukowanych, 18 mebli oraz zbiór numizmatów⁷⁵. Muzeum posiadało w sumie około 578 eksponatów pochodzących z Podlasia⁷⁶.

Olbrzymia ilość eksponatów zgromadzonych w tak krótkim czasie, świadczyła o wielkim zapale miłośników muzeum oraz zrozumieniu idei tworzenia placówki muzealnej. Część zbiorów udało się zgromadzić dzięki inicjatywie Tadeusza Moniewskiego, który podczas „pielgrzymek» po pamiętki podlaskie dla muzeum miejskiego⁷⁷, pozyskał wiele nieznanymi, a nawet niepublikowanych dokumentów, ukazujących dzieje regionu. Oprócz eksponatów gromadzonych przez kierownika muzeum, wiele cennych zbiorów stanowiło dar miejscowego społeczeństwa, jako plon apeli, kierowanych do mieszkańców regionu, zachęcających do gromadzenia i ratowania dóbr kultury narodowej⁷⁸. Wśród zbiorów muzeum znajdował się depozyt siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Eksponaty zgromadzone w latach 1909-1914 dla Muzeum Ziemi Podlaskiej, po zakończeniu I wojny światowej zostały częściowo zebrane na nowo, głównie dzięki miejscowym nauczycielom. Na początku lat dwudziestych XX w. zbiory te były rozproszone, znajdowały się m.in. w Gimnazjum im. Bolesława Prusa w Siedlcach oraz w posiadaniu osób prywatnych. Po przejściu Tadeusza Moniewskiego na początku roku szkolnego 1930/1931 do gimnazjum w Lublinie, depozyt towarzystwa przejął w 1930 r. nowy kustosz muzeum, Edmund Kraśniewski⁷⁹.

Dotkliwie trudności finansowe uniemożliwiały rozwój placówki. Kilkakrotnie apelowano do Rady Miejskiej, Sejmiku Powiatowego oraz Magistratu o wsparcie finansowe poczyniń instytucji. W rezultacie Zarząd Muzeum uzyskał od Magistratu 200 złotych, zaś Rada Miejska obiecała przekazać resztę sumy brakującej na zapoczątkowanie pracy placówki⁸⁰. Wpływy finansowe pochodziły także z datków społeczeństwa. Poszukiwano również innych możliwości zdobywania środków finansowych. W okresie międzywojennym utrzymanie i prowadzenie muzeów regionalnych w bardzo poważnym stopniu spoczywało na barkach ruchu regionalnego i różnych stowarzyszeń społecznych, bowiem ówczesne władze państwowe nie przejawiały szczególniejszego zainteresowania tą dziedziną kultury⁸¹. Dla zasilenia kasy muzealnej wydane zostały stuzłotowe cegielki muzealne⁸². Zarząd Muzeum postanowił wy-

⁷⁵ Ogólne zestawienie pozycji inwentarza Muzeum według rodzajów zbiorów z 20 VI 1930 r. – „Gazeta Podlaska”, nr 17/1930, s. 3.

⁷⁶ Liczba ta nie uwzględnia zbioru numizmatycznego.

⁷⁷ Tak określał Moniewski swoje wyprawy w celu poszukiwania eksponatów do Muzeum, „Gazeta Podlaska”, nr 8/1930, s. 8.

⁷⁸ Do akcji gromadzenia eksponatów muzealnych włączyli się m.in.: J. Komar, B. Werner, Wojewódzki, dyrektor Piechowski, ks. Kobyliński, Sadowski, Ciołek-Siekierka, Rubinsztein, dr Wąsowski, Zdanowski, Ptasinski, Szansznajder oraz Koło Siedlczan w Warszawie – zob. „Ziemia 1930”, nr 4, s. 79; także: „Gazeta Podlaska”, nr 7/1930, s. 7.

⁷⁹ A. Winter, *Muzeum Ziemi Podlaskiej*, dz. cyt., s. 93.

⁸⁰ T. Moniewski, *Pół roku ...*, dz. cyt.

⁸¹ S. Brzostowski, S. Orysiak, *Muzea w Polsce*, Warszawa 1968, s. 9.

⁸² T. Moniewski, *Pół roku...*, dz. cyt.

stosować do wielu siedleckich instytucji i organizacji specjalne listy zgłoszeń przypuszczając, że „[...] drogą jest dla nich sprawa ratowania i gromadzenia pamiątek podlaskich”⁸³. Inicjatywa nie wywołała jednak wśród siedlczan zbyt dużego zainteresowania losem instytucji. Pierwsze dziesięć stułotowych cegiełek zakupiły pojedyncze osoby, dzięki propozycji mgra Ptasieńskiego, dawnego nauczyciela Gimnazjum Podlaskiego⁸⁴. Kolejne cegiełki, tj. z numerem jedenastym, nabyli członkowie Wydziału Powiatowego Sejmiku Siedleckiego, a z numerem dwunastym Zarząd Siedleckiego Koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych⁸⁵. 11 listopada 1929 r. młodzież z Gimnazjum im. S. Żółkiewskiego zakupiła dwie kolejne cegiełki, tj. z numerem trzynastym i czternastym, by w ten sposób „[...] zadokumentować swój patriotyzm”⁸⁶. W dziesiątą rocznicę odzyskania niepodległości siedleccy licealiści uchwalili, by comiesięczne składki przeznaczać na pożyteczne cele. Pierwszym zadaniem, jakie sobie wyznaczili, było wsparcie finansowe działalności miejscowego muzeum.

Akcja rozprowadzania cegiełek muzealnych zasiłała w niewielkim stopniu fundusze przeznaczone na prowadzenie i dalszy rozwój placówki. Tę formę pomocy muzeum wybrali na przykład pracownicy Banku Polskiego, członkowie siedleckiego Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego oraz Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Powszechnych, a także dziewięć osób prywatnych⁸⁷.

Kolejną inicjatywą mającą na celu pozyskanie funduszy na rozwój Muzeum, było wydanie widokówek, przedstawiających plan Siedlec oraz grupę kilkunastu fotografii zabytków siedleckich, wplecionych w „artystyczną winietę”⁸⁸. Warto zaznaczyć, że zostały one wykonane według wzoru, zaprojektowanego przez członków Koła Przyjaciół Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Aslanowicza. Koło Przyjaciół Muzeum powstało pod koniec 1928 r. i skupiło główną uwagę młodzieży starszych klas Państwowego Gimnazjum im. S. Żółkiewskiego. Nie bez znaczenia był fakt, że pierwsi kierownicy muzeum byli nauczycielami tegoż gimnazjum. Niewątpliwie przyczynili się oni do rozbudzenia wśród młodzieży zainteresowań przeszłością i tradycją najbliższej okolicy, a tym samym działalnością siedleckiej placówki muzealnej.

Uwieńczeniem zaangażowania członków Koła we wspieraniu akcji popularyzacji regionu był udział w organizacji, w czerwcu 1929 r., wystawy powiatowej pt. „Wieś siedlecka”. Młodzież wykonała ponad pięćdziesiąt (spośród eksponowanych stu kilkudziesięciu) tablic, rysunków i wykresów, przedstawiających rodzinne miasto,

⁸³ „Placówka. Tygodnik Podlaski”, nr 13/1929, s. 4.

⁸⁴ Byli to wychowankowie tegoż Gimnazjum – zob. *Kącik Muzeum ...*, nr 12/1929.

⁸⁵ Członkowie Towarzystwa jako jedni z pierwszych odpowiedzieli na apel kierownictwa Muzeum – zob. T. Moniewski, *Podziękowanie*, „Placówka”, nr 13/1929.

⁸⁶ *Kącik Muzeum ...*, dz. cyt., nr 15, s. 7.

⁸⁷ „Gazeta Podlaska” 1930, nr 7, s. 7.

⁸⁸ Widokówki sprzedawano w cenie 25 groszy, całkowity dochód ze sprzedaży przeznaczono na cele muzeum – zob. „Gazeta Podlaska”, nr 25/1930, s. 6.

powiat oraz ich obszar, ludność, stosunki narodowościowe i wyznaniowe, gospodarkę rolną, przemysł, handel, życie społeczne, rozwój oświaty itp.⁸⁹ Była to pierwsza wystawa zorganizowana z myślą o rolnikach z okolicznych wsi, „[...] by rozbudzić wśród włościan przekonanie o potrzebie należytego zrozumienia szeregu ważnych kwestii wsi siedleckiej, jak: melioracje, używanie nawozów sztucznych, komasacja, spółdzielczość rolnicza itp.”⁹⁰ Dużym zaangażowaniem w organizacji wystawy wykazali się, obok Zarządu i Koła Przyjaciół Muzeum, przedstawiciele Wydziału Młodzieży Wiejskiej. Zamiarem organizatorów wystawy było „[...] pchnąć wystawę do naszych wiosek pobliskich w powiecie, by dotarła [...] do wszystkich”⁹¹. Mimo to ekspozycja nie cieszyła się zbyt dużą popularnością wśród okolicznych mieszkańców. W lipcu 1929 r. zwiedziło ją tylko stu rolników. „Jest to smutne, ale prawdziwe” – napisano później w jednej z lokalnych gazet⁹². Niska frekwencja zwiedzających przyczyniła się do zamknięcia wystawy pod koniec lipca 1929 r. Zdecydowano, że ekspozycja udostępniana będzie po uprzednim uzgodnieniu z kierownikiem muzeum⁹³.

W ciągu niespełna półtora roku członkowie Koła Przyjaciół Muzeum zgromadzili około 150 pamiątek podlaskich, które powiększyły zbiory placówki. Dla potrzeb Muzeum opracowano, według odpowiedniego kwestionariusza Koła Krajoznawczego Młodzieży, wiele kapliczek, pochodzących z terenów Podlasia. W *Encyklopedii wiadomości o miastach podlaskich*, opracowanej staraniem młodzieży z Koła, zawarto szereg istotnych informacji dotyczących dziejów okolicznych miejscowości. Członkowie wykonali też wiele rysunków, wykresów i tablic, zawierających fotografie ciekawszych zabytków architektonicznych czy etnograficznych regionu, wzorując się na ilustracjach zamieszczonych w *Encyklopedii Staropolskiej* autorstwa Zygmunta Glogera lub innych starodruków, sztychów czy drzeworytów. Na wiosnę 1931 r. zaplanowano otwarcie wystawy *Zabytki miast podlaskich*, prezentującej zabytki budownictwa podlaskiego, w postaci specjalnie w tym celu opracowanych tablic⁹⁴.

Zarząd Muzeum starał się pozyskać możliwie najwięcej osób, by usprawnić prace organizacyjne. W tym celu zorganizowano kilka zebrań z udziałem przedstawicieli różnych stowarzyszeń i organizacji⁹⁵. Niestety, wysiłki te nie przyniosły pożądanych efektów. Członkowie Rady Opiekuńczej Muzeum wnioskowali, iż odrodzenie siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego stanowiłoby jedyną z dróg, prowadzących do zainteresowania sprawami Muzeum mieszkańców miasta i

⁸⁹ „Placówka”, nr 13/1929, s. 1.

⁹⁰ T. Moniewski, *Muzeum Podlaskie w Siedlcach*, „Kuryer Literacko-Naukowy”, dodatek do „Ilustrowanego Kuryera Codziennego” (Kraków) z dnia 18 XI 1929.

⁹¹ „Placówka”, nr 13/1929, s. 1.

⁹² *Wystawa „Wieś Siedlecka”*, „Placówka”, nr 18/1929 (5 VII 1929), s. 3.

⁹³ „Placówka”, nr 20/1929 (24 VIII 1929), s. 6. W sierpniu wystawę zwiedziła wycieczka Koła Młodzieży z Chodowa – tamże

⁹⁴ T. Moniewski, *Ruch krajoznawczy w Siedlcach w obecnej dobie*, „Gazeta Podlaska”, nr 13/1930, s. 6; także: A. Winter, dz. cyt., s. 91.

⁹⁵ W wyniku starań zarządu udało się pozyskać do pracy na rzecz muzeum młodzież szkolną, która wykazała wiele dobrych chęci i zrozumienia idei funkcjonowania placówki, w porównaniu do starszych, którzy „[...] mają czas na «inne rzeczy»”. Był to przejaw bierności szerokich mas społecznych wobec poczynań siedleckiej placówki muzealnej – zob. T. Moniewski, *Pół roku ...*, dz. cyt.

okolic⁹⁶. Z polecenia Rady utworzono Komitet, który miał na celu reaktywowanie Oddziału PTK. 6 lutego 1927 r. w lokalu gimnazjum Wacława Szwedowskiego wybrany został Zarząd⁹⁷. Bezpośrednio po ukonstytuowaniu się, Zarząd Oddziału obsadził kierownictwo istniejących działów Muzeum. Józef Mikulski⁹⁸ objął Dział Geologiczny, Wacław Krzemieniewski – Dział Przyrodniczy, Gruberowa – Dział Geograficzny, natomiast Bernardowi Bucholcowi powierzono zwierzchnictwo nad Działem Archeologicznym. Działy: historii, sztuki i etnografii Podlasia oraz biblioteka znajdowały się pod bezpośrednim nadzorem Moniewskiego⁹⁹. Zgodnie z przypuszczeniami Rady Opiekuńczej Muzeum, ambicją działaczy siedleckiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, stało się dążenie do pełnego rozkwitu Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza – niegdyś członka siedleckiego Oddziału¹⁰⁰, wielkiego pedagoga, społecznika, krajoznawcy.

Współpraca muzeum z siedleckim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego układała się pomyślnie. Członkowie towarzystwa opublikowali, głównie na łamach miejscowych czasopism, szereg nieznanych dokumentów o tematyce regionalnej. W stulecie bitwy pod Iganiami opracowano i zamierzano wydać pracę *Podlasie w dziejach walk o niepodległość*. W niespełna półtora roku udało się zgromadzić około ośmiuset pamiątek i zabytków podlaskich oraz pozyskać kilkaset złotych na prace, związane z badaniem dziejów Podlasia¹⁰¹.

Potwierdzeniem dynamicznego rozwoju placówki muzealnej było wydanie we wrześniu 1929 r. przewodnika pt. *Siedlce. Przewodnik po mieście i okolicy*, autorstwa Tadeusza Moniewskiego. Był to pierwszy, wydany w języku polskim, ilustrowany przewodnik po Siedlcach. W wydawnictwie ujęto następujące zagadnienia: zarys dziejów miasta, opis najważniejszych miejskich pamiątek historycznych i instytucji użyteczności publicznej, charakterystykę stosunków społeczno-gospodarczych i politycznych w powiecie siedleckim oraz wykaz instytucji i przedsiębiorstw, urzędów i organizacji społecznych. Zamieszczono kilka ilustracji zabytków siedleckich, przed-

⁹⁶ „Gazeta Podlaska”, nr 7/1930, s. 7.

⁹⁷ W skład Zarządu PTK weszli: prezes – W. Rogiński (dyrektor Lasów Państwowych), vice prezes – ks. R. Wilde, sekretarz – A. Grychowski (nauczyciel gimnazjum), skarbnik – W. Paluszyński, przewodnicząca Komisji Odczytowej – S. Samborska (kierowniczka szkoły powszechnej), przewodniczący Komisji Wycieczkowej – J. Szenk (nauczyciel seminarium), przewodniczący Komisji Muzealnej – J. Nowak (inspektor szkolnictwa powszechnego), członek Zarządu – M. Kaczorowski (kapitan Wojska Polskiego) – zob. „Ziemia”, Warszawa 1929, s. 95-96.

⁹⁸ Józef Mikulski, kustosz Działu Geologicznego muzeum, jako archeolog amator, penetrował ziemie Podlasia, poszukując śladów dawnej przeszłości. Odkrywał dawne cmentarzyska, odczytując ze sposobu ich usytuowania, wyposażenia i kształtu ich wiek. Wszystkie znalezione okazy skrupulatnie opisywał, klasyfikował, ewidencjonował i gromadził w szafach swego gabinetu – służyły mu jako pomoce naukowe podczas lekcji. Niektóre z nich stanowiły dużą wartość naukową. Część zbiorów podarował Mikulski Muzeum Ziemi Podlaskiej, a także Państwowemu Muzeum Archeologii w Warszawie – zob. *Życie i działalność kol. Józefa Mikulskiego*, referat wygłoszony 8 XII 1985 r. przez Marię Żyburową na sesji z okazji XXXV-lecia PTTK (maszynopis), Archiwum Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Oddział „Podlasie” w Siedlcach, Komisja Historii i Tradycji PTTK, sygn. 1/203.

⁹⁹ „Gazeta Podlaska”, nr 21/1930, s. 2.

¹⁰⁰ M. Asłanowicz był sekretarzem Oddziału PTK w Siedlcach w latach 1909-1910 – zob. „Rocznik PTK 1909”, dz. cyt., s. 165; „Rocznik PTK 1910”, dz. cyt., s. 213.

¹⁰¹ B. Kozaczyńska, *Polskie Towarzystwo ...*, dz. cyt., s. 180.

stawiających między innymi park i kaplicę Ogińskich, gmach Gimnazjum im. Królowej Jadwigi, budynek dawnej Szkoły Podlaskiej oraz Domu Ludowego. Zamysłem autora przewodnika było „[...] rozpowszechnienie wiadomości o przeszłości i obecnym stanie Siedlec, zapoznanie społeczeństwa z [...] rzeczami godnymi w mieście [...]”, wreszcie „[...] rozbudzenie zainteresowania sprawą rozwoju, przebudowy i unowocześnienia miasta, jak najszerzych kół siedleckiego społeczeństwa”. Intencje wydania przewodnika podyktowane były czynnikami społecznymi, głównie nieznaną historią oraz zabytków miasta wśród samych mieszkańców Siedlec i regionu. „Prawdziwe mało pietyzmu” – stwierdził Moniewski – „ujawniają Siedlczanie do «rzeczy godnych widzenia» w stolicy Podlasia. [...] A jakąż przy tym panuje nieznaną historią rzeczy o mieście wśród tych, którzy się tu urodzili i tu spędzają lata swego życia”¹⁰².

Fakt że żaden z mieszkańców czterdziestotysięcznego wówczas miasta, nie podjął próby opracowania dziejów okolicy, zdopingował Moniewskiego do uzupełnienia tej luki. Był to kolejny przejaw bierności mieszkańców wobec idei regionalizmu oraz braku ambicji twórczych społeczeństwa. Pojawienie się informacji o publikacji wywołało duże zainteresowanie wśród mieszkańców Siedlec i regionu. Wiele osób zamówiło część nakładu jeszcze wtedy, gdy znajdował się w druku¹⁰³. Wpływ ze sprzedaży wydawnictwa przeznaczono na cele muzealne. Zarząd muzeum wystosował apel do okolicznych przedsiębiorstw, organizacji i stowarzyszeń, pragnących zapewnić sobie na łamach przewodnika „bezpłatne, odpowiednie miejsce”¹⁰⁴. Podczas zbierania ogłoszeń do mającego ukazać się wydawnictwa muzeum pojawiły się w Siedlcach osoby, które pod pretekstem przyjmowania ogłoszeń do rzekomo mającego ukazać się *Informatora Siedleckiego* pobierały od zainteresowanych instytucji odpowiednie zaliczki na poczet ogłoszeń. Informując o tym incydencie, Zarząd Muzeum wyjaśnił, iż przyjmujący ogłoszenia do publikacji muzealnej posiadają odpowiednie upoważnienie, potwierdzone pieczęcią Muzeum Ziemi Podlaskiej¹⁰⁵.

Analizowane wydawnictwo spotkało się z rzeczową krytyką w miejscowej prasie. Aleksander Grychowski, omawiając wady i zalety przewodnika na łamach „Gazety Podlaskiej” zwrócił uwagę, iż w publikacji zamieszczono jedynie wzmiankę o istnieniu placówki muzealnej w Siedlcach¹⁰⁶. Wskazał na konieczność opublikowania niezbędnych wiadomości dotyczących historii powstania i działalności Muzeum oraz zgromadzonej, pokaźnej liczby eksponatów. Zakwestionował także szereg nie-

¹⁰² Tamże, s. 18.

¹⁰³ „Placówka”, nr 19/1929, s. 6. Liczba egzemplarzy przewodnika była ograniczona, o czym informowano w lokalnej prasie.

¹⁰⁴ „Placówka”, nr 21/1929, s. 5. Z oferty skorzystało kilkanaście instytucji i organizacji, m.in. Towarzystwo Kredytowe Miasta Siedlec, Drukarnia „Artystyczna” Sz. Lichtenpachta, Miejska Stolarnia Mechaniczna, Bank Ziemiański O/Siedlce, Spółdzielczy Bank Kupiecki, Powiatowa Kasa Chorych, Betoniarńia Miejska, Koedukacyjna Szkoła Handlowa.

¹⁰⁵ Ostrzeżenie, „Placówka”, nr 20/1929 (24 VIII 1929), s. 6.

¹⁰⁶ A. Grychowski, *Przewodnik po Siedlcach p. T. Moniewskiego*, „Gazeta Podlaska”, nr 2/1930. Autor podjął się recenzji przewodnika, gdyż zamierzał wydać podobną publikację. Poczynił w tym celu nawet pewne działania, gromadząc materiały związane z przeszłością miasta oraz dotyczące „stosunków poetów polskich do Podlasia”.

dopatrzeń oraz błędnie podanych niektórych faktów historycznych. Z głosów krytycznych na uwagę zasługuje pogląd Jana Frankowskiego, członka Koła Siedlczan, który stwierdził, że przewodnik stanowi raczej konspekt historii miasta, który „[...] winien znaleźć należyte rozwiązanie w poważnym zarysie historycznym miasta od czasów najwcześniejszych na tle dziejów Podlasia”¹⁰⁷.

W 1930 r. kierownictwo muzeum udostępniło zwiedzającym dopiero co zainstalowany teleskop¹⁰⁸. Było to w życiu miasta wydarzenie niecodzienne. Przez trzy miesiące, od maja do lipca 1930 r., w pogodne sobotnie i niedzielne wieczory mieszkańcy Siedlec mieli możliwość obserwacji księżyca. Za wstęp do muzeum nie pobierano opłat, zaś opłaty trzeba było uiścić w przypadku korzystania z teleskopu. Istniała możliwość skorzystania z przyrządu astrologicznego w różnych terminach, po uprzednim uzgodnieniu z kierownikiem muzeum. Ofertę skierowano na warunkach ulgowych do dyrekcji szkół oraz do zarządów młodzieży. Być może była to kolejna metoda zdobycia dodatkowych funduszy na prowadzenie i rozwój placówki, ale z pewnością także chęć zainteresowania mieszkańców Siedlec i okolic działalnością muzeum.

15 września 1930 r. Tadeusz Moniewski przekazał majątek i zbiory muzealne prof. Edmundowi Kraśniewskiemu¹⁰⁹. Nowy kierownik muzeum przejął także książkę rachunkową i dowody kasowe. W książce Komunalnej Kasy Oszczędności w Siedlcach zanotowano informację o wkładzie na rzecz muzeum w wysokości 2 zł 50 gr. Przekazano także pisemne zobowiązanie Zarządu Spółdzielni Kredytowej Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych o popieraniu działalności placówki muzealnej w Siedlcach, bez określenia sumy czy rodzaju zobowiązania. Najprawdopodobniej od tego momentu nastąpiło zahamowanie dalszej działalności placówki.

Zimą 1932 r. nieszczęśliwości pokrycia dachowego nad salką muzealną spowodowały zalanie pomieszczenia. Woda dostała się do jednej z szaf uszkadzając znajdujące się tam roczniki pism siedleckich. Był to skutek braku odpowiedniego zainteresowania członków Rady Nadzorczej Muzeum stanem technicznym pomieszczeń¹¹⁰. Członkowie rady, zdekompletowanej po śmierci jednego spośród nich, nie przejawiali szczególnego zainteresowania losami placówki. Dalszy rozwój muzeum utrudniał także brak statutu, określającego zakres działalności kustosa placówki oraz zadania Rady Nadzorczej. Bogusław Werner, jako jedyny przedstawiciel rady, dla którego sprawa muzeum nie pozostawała obojętną, apelował o konieczności pozyskania dla potrzeb placówki nowego pomieszczenia, by uchronić od dalszych zniszczeń pozostałe zgromadzone eksponaty¹¹¹. Werner wysunął też szereg postulatów związanych z dalszą działalnością muzeum. Proponował np. utworzenie kolejnych działów w placówce: ceramiki i tkactwa oraz paleontologicznego z kolekcją okazów, zwłaszcza amonitów, pochodzących z łukowskiej kry jurajskiej. „Byłby to zbiór” – pisał – „jakby

¹⁰⁷ „Ziemia Siedlecka”, nr 4/1936, s. 2.

¹⁰⁸ „Gazeta Podlaska”, nr 12/1930, s. 7.

¹⁰⁹ T. Moniewski został przeniesiony do Lublina, gdzie objął stanowisko dyrektora Państwowego Gimnazjum im. S. Staszica – zob. A. Winter, dz. cyt., s. 92.

¹¹⁰ B. Werner, *W sprawie Muzeum*, „Gazeta Podlaska”, nr 6/1932 (25 II 1932), s. 5.

¹¹¹ Tamże.

w swoim rodzaju, a częste wycieczki młodzieży gimnazjalnej do Łukowa, jako wycieczki krajoznawcze, ułatwiłyby to zadanie”¹¹². Na łamach „Gazety Podlaskiej” postulował Werner o konieczności zgłoszenia akcesu Muzeum Ziemi Podlaskiej do Rady Muzealnej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, wskazując na wynikające z tego korzyści dla placówki: „W pracy naszej mielibyśmy poparcie i dyrektywy fachowe oraz wymianę pism zawodowych”¹¹³. Werner nawiązał także osobisty kontakt z Włodzimierzem Antoniewiczem, kierownikiem Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Utrzymanie i dalszy rozwój muzeum w oparciu o działalność społeczną jego sympatyków, sporadyczne dotacje miejskie czy pomoc miejscowego społeczeństwa, świadczy o trudnej misji krzewienia kultury. Pilną potrzebą stało się zwłaszcza pozyskanie większego lokalu dla pomieszczenia zbiorów muzealnych, co być może przyczyniłoby się do podniesienia prestiżu placówki wśród mieszkańców miasta i okolic. „Obecne pomieszczenie prawie że uniemożliwia korzystanie ze zbiorów większej ilości osób” – odnotowano – „trzeba by je zabrać z obecnego ciasnego i nieodpowiedniego dla nich pomieszczenia i przenieść je gdzie indziej – do lokalu przestronnego, suchego i widnego”¹¹⁴. Pomimo usilnych zabiegów ówczesnego kierownika muzeum, Kazimiery Lipskiej, nie udało się pozyskać nowego lokum dla pomieszczenia zgromadzonych eksponatów.

W 1934 r. Józef Mikulski zamieścił następującą informację na temat zasobu muzeum: „Pisany inwentarz Muzeum podaje na 600 blisko kartkach tyleż rozmaitych przedmiotów, druków, obrazów itp. okazów muzealnych – Wprawdzie nie wszystkie przedmioty są jednakowej wartości. Są wśród nich i takie, które może należałoby zastąpić innymi. Ale trafiają się rzeczy pierwszorzędnej wartości muzealnej, jak np. naramiennik brązowy, którego opis podało jedno z czasopism archeolog”¹¹⁵. Oprócz tego w muzeum zgromadzono okazy jurajskich skamielin, amonitów z okolic Łukowa, komplet narzędzi do domowej obróbki lnu z okolic Siedlec, okazy prehistoryczne, jak urny, naramienniki, młoty kamienne itp., karabin z 1830 r., zbiór *Dzienników Urzędowych Województwa Podlaskiego* z lat 1820-1843. Wśród muzealiów znajdowały się także wartościowe eksponaty, подарowane przez Bogusława Wernera: zbiór starych monet oraz komplet ubiorów ludowych z Wodyń. Natomiast Jan Komar wzbogacił kolekcję Muzeum dziesięcioma olejnymi obrazami, na których utrwalił krajobrazy oraz zabytki architektury z okolic Siedlec¹¹⁶.

Bogaty zasób eksponatów siedleckiego Muzeum wykorzystano podczas organizacji wystawy książki polskiej w grudniu 1933 r., z inicjatywy Powiatowego Komitetu zorganizowano w sali Dyrekcji Lasów Państwowych w Siedlcach. Ekspozycję przygotowano w związku z obchodami ogólnopolskiego Tygodnia Książki Polskiej. Część eksponatów zgromadzonych w dziale regionalnym wystawy pochodziło ze

¹¹² Tamże.

¹¹³ Tamże.

¹¹⁴ J. Mikulski, *Muzeum w Siedlcach*, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego” 1934, nr 2, s. 92.

¹¹⁵ Tamże, s. 92-93.

¹¹⁶ Tamże.

zbiorów Muzeum Ziemi Podlaskiej. Wśród nich znajdował się m.in. liczny zbiór czasopism, wydawanych w ostatnim ćwierćwieczu w Siedlcach oraz regionie, rękopisy związane z dziejami miasta, bogata literatura, dotycząca prześladowania unitów na Podlasiu¹¹⁷.

21 października 1936 r. na posiedzeniu Miejskiej Komisji Oświaty i Kultury w Siedlcach wiele uwagi poświęcono sprawie dalszego funkcjonowania Muzeum Ziemi Podlaskiej¹¹⁸. Brak materiałów źródłowych pochodzących z tego okresu uniemożliwia poznanie ustaleń tego gremium dotyczących organizacji muzeum. Najprawdopodobniej nie podjęto konkretnych ustaleń, bowiem w dalszych latach muzeum pozostawało w cieniu zapomnienia. Jak wynika z relacji Bogusława Wenera: „Dziś o Muzeum głucho, mało kto wie o «pokoju» w gmachu «pod Jackiem». A wielka szkoda, bo muzeum nowoczesne to «arka przymierza między dawnymi a nowymi laty»”¹¹⁹.

Krótko przed wybuchem II wojny światowej, bowiem w latach 1938-1939, Antoni Winter sprawował w Muzeum Ziemi Podlaskiej funkcję społecznego opiekuna zbiorów muzealnych¹²⁰. W tym czasie znajdowało się w nim około 570 eksponatów, wśród których były i cenne eksponaty: oryginalny, własnoręcznie pisany przez Aleksandrę Ogińską dokument, pochodzący z 1797 r., wielkości kartki zeszytowej, potwierdzający sprzedaż Idźkowiczom sklepu w parterowej części Ratusza oraz karabin skałkowy i kula armatnia z igańskiego pobojuwiska, fotografia, przedstawiająca księdza Stanisława Brzósę po aresztowaniu itp.¹²¹

W 1938 r. przeniesiono zbiory muzealne do specjalnie przygotowanej w tym celu sali Biblioteki Miejskiej, znajdującej się w części wschodniej pierwszego piętra Starego Ratusza. Wybuch II wojny światowej przerwał dalszą działalność siedleckiego muzeum. W lipcu 1944 r. w czasie zajmowania Siedlec przez Armię Czerwoną, część zbiorów muzealnych uległa zniszczeniu, na skutek pożaru Starego Ratusza, a część dostała się w ręce prywatne i dzięki temu ocalała.

Zapoczątkowana przez członków siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego działalność zbieracka zaowocowała powstaniem Muzeum Ziemi Podlaskiej. Jednakże trudno dziś, z braku źródeł ustalić, jaki miało ono wpływ na powstanie Muzeum Ziemi Podlaskiej im. Mieczysława Asłanowicza. Wiadomo natomiast, iż utworzenie tej placówki wiązało się z aktywnością poczynań grupy miłośników regionu siedleckiego, rekrutujących się przeważnie spośród miejscowych nauczycieli. Nie ulega wątpliwości, że wśród eksponatów Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza znajdował się depozyt, stanowiący własność siedleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Informacje o organizacji i działalności muzeum, zwłaszcza w latach trzydziestych, posiadają charakter fragmentaryczny, gdyż nie zachowały się akta kancelaryjne tej placówki. Również na łamach lokalnej prasy problematyka działalności muzeum podejmowana była indywidualnie. W świetle zachowanych materiałów, nie ulega

¹¹⁷ Wystawa *Książki Polskiej w Siedlcach*, „Nowa Gazeta Podlaska”, nr 6/1934 (11 II 1934), s. 2-3.

¹¹⁸ „Życie Podlasia”, nr 44/1936, s. 3.

¹¹⁹ B. Werner, *Rozwijamy przemysł ludowy*, „Życie Podlasia”, nr 1/1938 (9 I 1938), s. 3.

¹²⁰ A. Winter, dz. cyt., s. 93.

¹²¹ Tamże.

wątpliwości, iż prowadziło ono najbardziej ożywioną działalność w latach 1928-1930, kiedy kierował nim Tadeusz Moniewski - człowiek wielce oddany idei utrwalenia historii miasta oraz regionu. Wiele poczynań pierwszego kierownika muzeum wspierała działalność Koła Przyjaciół Muzeum Ziemi Podlaskiej, którego kolebką było Państwowe Gimnazjum im. S. Żółkiewskiego w Siedlcach.

Niepodważalnym osiągnięciem Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza była jego działalność dla popularyzacji historii, kultury oraz sztuki najbliższego regionu. Realizowano ją przez zgromadzenie wielu cennych eksponatów z różnorodnych dziedzin, jak: archeologii, etnografii, historii, sztuki, przyrody oraz geologii, pochodzących z terenów Podlasia. Zachęcając do ratowania zabytków przed zniszczeniem, pozyskiwania ich do zbiorów muzealnych, dowodzącego wielkiego znaczenia powstania i działalności placówki muzealnej, dla szerzenia kultury, przeszłości oraz zachowania dóbr kultury narodowej, owoców kulturalnego dorobku narodu.

Reaktywacja siedleckiego muzeum

Okres okupacji hitlerowskiej oraz działania wojenne spowodowały, iż siedlecka kultura poniosła dotkliwe straty. Zniszczeniu uległy nieliczne w mieście zabytki architektury, między innymi kompleks staromiejski, usytuowany wokół Pałacu Ogińskich oraz zabytkowy Stary Ratusz. Podczas pożaru Ratusza, w lipcu 1944 r., w czasie zdobywania Siedlec przez Armię Czerwoną i wycofywania się wojsk niemieckich, część zbiorów Muzeum Ziemi Podlaskiej im. M. Asłanowicza – jak podawałam – uległa zniszczeniu¹²², a część dostała się w ręce prywatne i dzięki temu ocalała.

W pierwszych latach po wyzwoleniu podjęto starania zmierzające do odbudowy zniszczonego w czasie wojny muzeum. Grono społecznych entuzjastów rozpoczęło gromadzenie eksponatów, zaś władze miejskie przewidziały w budżecie na 1946 r. określone środki finansowe dla odradzającej się placówki¹²³. Jednakże, pomimo czynionych wysiłków, nie udało się doprowadzić do reaktywacji muzeum.

Kolejne inicjatywy uruchomienia placówki podjęto w końcu lat pięćdziesiątych, kiedy to po kilkuletnim osłabieniu życia kulturalnego w mieście, nastąpił proces aktywizacji miejscowego społeczeństwa. Wielu miejscowych działaczy kultury przystąpiło do tworzenia zespołów artystycznych i towarzystw społeczno - kulturalnych. W 1958 r. siedleckie grono miłośników historii oraz Towarzystwo Miłośników Podlasia wystosowało apel do społeczeństwa o zgłaszanie i przekazywanie eksponatów dla organizującego się muzeum¹²⁴. W akcję gromadzenia pamiątek narodowej przeszłości włączyły się w szczególności siedleckie szkoły. Na uwagę zasługuje zapal młodzieży ze Szkoły Podstawowej nr 6, która z inicjatywy nauczyciela, Edwarda Chorążego, zgromadziła około stu czterdziestu eksponatów z zakresu numizmatyki, archeologii,

¹²² A. Winter, dz. cyt., s. 93-94.

¹²³ F. Gryciuk, *Rozwój kulturalny Siedlec w latach 1944-1975*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego”, z 5/1986, s. 25.

¹²⁴ F. Gryciuk, *Kierunki rozwoju Siedlec w latach 1956-1970*, [w] E. Kospath-Pawłowski (red.), dz. cyt., s. 188.

historii, etnografii¹²⁵. Wiele cennych eksponatów pozyskali uczniowie Liceum Ogólnokształcącego im. S. Żółkiewskiego, pod kierunkiem Józefa Mikulskiego.

W latach sześćdziesiątych XX w., w związku z przygotowaniem do obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, gwałtownie wzrosło zainteresowanie społeczeństwa siedleckiego pamiątkami narodowej przeszłości. W tej sprzyjającej atmosferze nabrała znaczenia idea zorganizowania instytucji, gromadzącej owoce kulturalnego dorobku regionu i kraju. W 1965 r. Zarząd Koła Przyjaciół Biblioteki Miejskiej im. Stefana Żeromskiego w Siedlcach podjął inicjatywę reaktywowania przedwojennego muzeum¹²⁶. Spośród grona miejscowych aktywistów kulturalno-oświatowych powołano Komitet Organizacyjny Muzeum. W skład komitetu weszli: A. Tichomirow, E. Chorąży, J. Mikulski, S. Sochacki, W. Wajszczuk¹²⁷. W wydanej w sierpniu 1965 r. odezwie, skierowanej do mieszkańców Siedlec oraz ziemi siedleckiej, apelowano o pomoc i współpracę w gromadzeniu eksponatów, posiadających pewną wartość dla nowo powstającego muzeum, które „spełniałoby bardzo ważną rolę, zabezpieczając przed zniszczeniem pamiątki naszej przeszłości, służąc jako pomoc naukowa do jej poznawania”¹²⁸. Członkowie Komitetu – W. Wajszczuk i E. Chorąży zostali upoważnieni, z ramienia Wydziału Oświaty i Kultury Miejskiej Rady Narodowej, do pozyskiwania eksponatów od osób prywatnych, szkół i instytucji. Dzięki zaangażowaniu członków komitetu udało się zgromadzić, w stosunkowo krótkim czasie, dużą ilość cennych eksponatów. Wśród pierwszych darów dla tworzonego muzeum, pozyskanych 2 lutego 1966 r., znalazły się eksponaty ofiarowane przez Henryka Korpowicza, delegowanego przez Liceum Ogólnokształcące im. B. Prusa w Siedlcach¹²⁹. Warto zaznaczyć, iż młodzież z tego liceum pozyskała szereg eksponatów pod kierunkiem polonisty Ignacego Wojewódzkiego, wytrwałego kustosa biblioteki szkolnej, inicjatora zbiórki eksponatów do „[...] przyszłego muzeum podlaskiego, które według pierwotnych zamiarów jego pionierów miało gromadzić liczne zabytki sztuki regionalnej, narzędzia pracy, stroje ludowe, a także ważniejsze dokumenty z historii Podlasia i Lubelszczyzny”¹³⁰. Z powodu braku odpowiedniej bazy lokalowej organizującego się muzeum, pierwsze pozyskane eksponaty stanowiły tymczasowo wystrój gabinetu dyrektora liceum, Stanisława Rutkowskiego¹³¹.

Znaczną ilość eksponatów ofiarowało szkolne muzeum w Kotuniu, założone w 1953 r. z inicjatywy Stefana Lipskiego¹³². Były to głównie wykopaliska pochodzące

¹²⁵ Liczba eksponatów wg stanu z 1965 r. – F. Gryciuk, *Rozwój kulturalny ...*, dz. cyt., s. 38.

¹²⁶ Archiwum Muzeum Regionalnego w Siedlcach (dalej: AMRS), Organizacja i zakres działania muzeum, sygn. MOS - 012 A, pismo Wydziału Oświaty i Kultury PPRN w Siedlcach do Prezydium MRN w Siedlcach z 18 X 1966 r.

¹²⁷ F. Gryciuk, *Kierunki rozwoju ...*, dz. cyt.

¹²⁸ Miejska Biblioteka Publiczna w Siedlcach, Czytelnia Regionalna, Dokumenty życia społecznego, sygn. XI 11,2Do mieszkańców m. Siedlec i Ziemi Siedleckiej (odezwa z 23 sierpnia 1965 r.),

¹²⁹ AMRS, Organizacja i zakres działania muzeum, sygn. MOS - 012 A. - protokół zdawczo-odbiorczy z 2 II 1966 r.

¹³⁰ Stanisław Rutkowski, „Tygodnik Siedlecki”, nr 14/1989 (2 IV 1989), s. 5.

¹³¹ Tamże.

¹³² S. Sochacki, *Coraz więcej eksponatów dla Muzeum regionalnego w Siedlcach*, „Trybuna Mazowiecka”, nr 277/1965 (20-21 XI 1965), s. 5. Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego, W. Wajszczuk udała się osobiście

z dwóch okolicznych cmentarzyisk, stanowiące doskonały zaczątek działu archeologicznego muzeum¹³³.

Szereg eksponatów przedstawiających dużą wartość historyczną dostarczyli członkowie Komitetu Organizacyjnego: J. Mikulski¹³⁴, W. Wajszczuk i E. Chorąży¹³⁵. Staraniem Zarządu Towarzystwa Miłośników Podlasia, a zwłaszcza Józefa Mikulskiego, przy poparciu władz wojewódzkich i miejscowych otwarto w 1966 r. wystawę zbiorów muzealnych w Archiwum Państwowym w Siedlcach. Ekspozycja zgromadzonych zbiorów miała zapoczątkować otwarcie „starego muzeum podlaskiego”¹³⁶.

Inicjatywa społeczna, przejawiająca się w kilkuletnim gromadzeniu znalezisk archeologicznych, starych dokumentów oraz innych wartościowych przedmiotów, przyczyniła się w znacznym stopniu do reaktywowania Muzeum Ziemi Podlaskiej.

Koncepcję powołania muzeum ograniczały poważne trudności lokalowe. Większość zgromadzonych zbiorów, tj. dziesięć gablot, umieszczono tymczasowo w Archiwum Państwowym. Część zbiorów znajdowało się także w Bibliotece Miejskiej, Liceum Ogólnokształcącym im. B. Prusa, Szkole Podstawowej nr 7 oraz u osób prywatnych¹³⁷.

W 1966 r. do inicjatywy utworzenia placówki muzealnej dołączył Wojewódzki Konserwator Zabytków, który przejął dorobek działalności Komitetu Organizacyjnego Muzeum¹³⁸. Zainteresowanie Wojewódzkiego Urzędu Konserwatorskiego w Warszawie sprawą reaktywowania muzeum w Siedlcach nie było przypadkowe. Placówka ta zajmowała czołowe miejsce w planie rozwoju sieci muzealnej ówczesnego województwa warszawskiego. W 1966 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków przygotował projekt odpowiedniej uchwały i statutu muzeum do akceptacji Ministerstwa Kultury i Sztuki¹³⁹. Opracowanie projektu budżetu na 1967 r. (z zagwarantowaniem trzech etatów) oraz pozyskanie środków finansowych na przeprowadzenie remontu z adaptacją jednego skrzydła ratusza¹⁴⁰ dla potrzeb muzeum, stworzyło korzystne warunki do otwarcia placówki w 1967 r.¹⁴¹

Muzeum Ziemi Podlaskiej reaktywowane zostało 1 stycznia 1967 r. na podstawie uchwały nr 40/155/66 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Siedlcach z

do Szkoły Podstawowej w Kotuniu. Przejmując znaczną ilość cennych eksponatów złożyła podziękowanie za zrozumienie dla akcji organizowania muzeum regionalnego.

¹³³ AMRS, Organizacja i zakres działania muzeum, sygn. MOS - 012 A. – lista eksponatów przekazywanych przez kierownika szkoły w Kotuniu Stefana Lipskiego z 9 II 1966r.,

¹³⁴ Lista eksponatów przekazanych przez J. Mikulskiego – tamże

¹³⁵ Lista eksponatów przekazywanych przez W. Wajszczuka i E. Chorążego – tamże.

¹³⁶ J. Jędrzychowski, *Wspomnienie o Józefie Mikulskim*, „Rocznik Mazowiecki”, t. 4/1972, s. 475.

¹³⁷ AMRS, Organizacja i zakres działania muzeum, sygn. MOS - 012 A – wyciąg z protokołu nr 36/66 posiedzenia Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Siedlcach, odbytego 19 IV 1966 r., punkt 4.

¹³⁸ *Interesujący dorobek Muzeum Ziemi Podlaskiej*, „Słowo Powszechne” 1969 (brak daty).

¹³⁹ AMRS, Organizacja i zakres działania muzeum, sygn. MOS - 012 A – pismo Wydziału Kultury Prezydium WRN w Warszawie do MRN w Siedlcach z 21 VIII 1967 r. w sprawie wniosków zawartych w przemówieniu radnego Edwarda Chorążego, złożonym do protokołu XII Sesji WRN w Warszawie, odbytej 27 VI 1967 r. Pismo stanowiło wyjaśnienie zarzutów, postawionych przez E. Chorążego (radnego MRN), dotyczących działalności Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Chorąży wskazał na brak zainteresowania konserwatora działalnością siedleckich społeczników oraz Komitetu Organizacyjnego Muzeum.

¹⁴⁰ Zamierzono wydatkować na ten cel 300 tys. zł.

¹⁴¹ Pismo Wydziału Kultury ..., dz. cyt.

dnia 12 lipca 1966 r.¹⁴² Potwierdzeniem aprobaty inicjatywy reaktywowania placówki była uchwała Miejskiej Rady Narodowej z 31 maja 1967 r. w sprawie przyśpieszenia prac adaptacyjnych w pomieszczeniach Starego Ratusza dla potrzeb Muzeum Ziemi Podlaskiej¹⁴³. Reaktywowana placówka przejęła większość społecznie zgromadzonych zbiorów¹⁴⁴. Profil rozwoju Muzeum Ziemi Podlaskiej przewidywał następujące działy: przyrodniczy, naukowo-oświatowy oraz historyczny. W założeniach programowych pominięto utworzenie pracowni konserwatorskiej¹⁴⁵.

Uchwalony przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Siedlcach i zatwierdzony przez Ministerstwo Kultury i Sztuki statut Muzeum¹⁴⁶ określił jego cele, zadania, organizację, skład osobowy, gospodarkę finansową. Zgodnie ze statutem Muzeum objęło swoją działalnością tereny powiatu siedleckiego, łosickiego, sokołowskiego i węgrowskiego, czyli obszar Podlasia Zachodniego, tj. tę część Podlasia, która po roku 1945 weszła administracyjnie w skład województwa warszawskiego. Siedzibą muzeum zostało miasto Siedlce, jako stolica wyżej wymienionego podregionu. Bezpośredni nadzór nad Muzeum sprawowało Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Siedlcach, zaś nadzór nad działalnością merytoryczną Muzeum Mazowieckie w Płocku, mające status muzeum okręgowego dla województwa warszawskiego¹⁴⁷. Siedleckie muzeum reaktywowane zostało jako placówka wielodziałowa, o następującej strukturze organizacyjnej: Dział Etnografii z zadaniem gromadzenia i opracowywania zbiorów z zakresu kultury ludowej regionu; Dział Sztuki – gromadzenia obiektów z zakresu malarstwa, grafiki i rzeźby ze szczególnym uwzględnieniem dzieł związanych z regionem podlaskim; Dział Historii – gromadzenia zbiorów z zakresu dziejów miasta Siedlce i regionu podlaskiego, a w szczególności dokumentów, ikonografii, militariów, numizmatyki itp.; Dział Naukowo-Oświatowy – w zakresie koordynacji i prowadzenia działalności kulturalno-oświatowej oraz biblioteki; Dział Przyrody – z zadaniem gromadzenia zbiorów przyrodniczych; pracownia fotograficzna oraz administracja.

W myśl intencji władz nadrzędnych w pierwszej fazie organizacji muzeum powstać miały dwa działy: Dział Historii Regionu oraz Dział Sztuki Podlaskiej. W latach następnych (1969-1970) zamierzano uruchomić kolejne działy: przyrodniczy i etnograficzny, a także zorganizować dział naukowo-oświatowy¹⁴⁸.

¹⁴² Tamże – Uchwała nr 40/155/66 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Siedlcach z dnia 12 lipca 1966 r. w sprawie utworzenia Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach.

¹⁴³ Tamże – informację o tej uchwale zawarto w przemówieniu E. Chorążego, złożonym do protokołu XII Sesji WRN w Warszawie, odbytej 27 VI 1967 r.

¹⁴⁴ Wiele osób przekazało swoje prywatne kolekcje, między innymi Antoni Winter – historyk i miłośnik Siedlec – zob. J. Brewczyński, *VX lat Muzeum Okręgowego w Siedlcach*, „Słowo Powszechne”, nr 78/1983 (21 V 1983).

¹⁴⁵ AMRS, Organizacja i zakres działania muzeum, sygn. MOS - 012 A – pismo nr Z-426/5/68 Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie do PMRN w Siedlcach z 11 XI 1968 r. w sprawie stypendium ufundowanego w kierunku – konserwatorstwo.

¹⁴⁶ Tamże – Statut Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach. Załącznik do uchwały nr 40/155/66 Prezydium MRN w Siedlcach z dnia 12 VII 1966 r. w sprawie utworzenia Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach.

¹⁴⁷ M. Sołtysiak, *Muzeum Mazowieckie w Płocku*, Płock 1989, s. 60.

¹⁴⁸ Organizację tych działów zaplanowano na dalsze lata ze względu na brak odpowiednich warunków do ich realizacji.

Reaktywowanie muzeum w 1967 r. umożliwiła regulacja podstaw prawnych działalności muzeów w Polsce. Ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach z 15 lutego 1962 r. utrwaliła zasady ustalone w kilkunastoletniej praktyce i zapewniła opiekę zbieractwu prywatnemu. W rezultacie znacznie wzrosło zainteresowanie władz wojewódzkich, powiatowych oraz miejscowego społeczeństwa zagadnieniem organizacji i rozwoju muzealnictwa w kraju.

Inicjatywa twórcza siedleckich działaczy, odczuwających i doceniających potrzebę nie tylko opieki nad wartościami dóbr kulturowych, ale nadto ich gromadzenia i ochrony, przyczyniła się wyraźnie do aktywizacji społeczeństwa na rzecz reaktywowania Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach. Inicjując powołanie przedwojennej placówki muzealnej zrealizowano zamysł Bogusława Wenera, który twierdził, że „[...] może przyjdzie czas, że upowszechni się przekonanie, że sumy wyłożone na nowoczesne muzeum, to nie pieniądze wydany na «zbiór wydatków», ale na warsztat twórczej pracy. Zagadnienie równie ważne jak budowa szkół czy elektryfikowanie warsztatów pracy”¹⁴⁹.

¹⁴⁹ B. Werner, *Rozwijamy przemysł ludowy*, dz. cyt.